

Dányi Endre, Dessewffy Tibor,
Galács Anna, Ságvári Bence
Információs társadalom, Internet,
szociológia

Z. Karvalics László
Internet és történettudomány: kihívás,
tématérkép, előtörténet

Kiss Balázs
Az Internet politikatudományi diskurzusai

Bódi Zoltán
A szóbeliség kifejeződése az internetes
kommunikációban

Információs Társadalom

I n t e r n e t

2004. IV. évfolyam 1. szám

Információs Társadalom

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Alapítva 2001-ben

Szerkeszti: Z. Karvalics László – főszerkesztő
Kiss Aranka
Rohonyi András
Végh Sándor

Lapterv: Szépkilátás Stúdió

Kiadja:
Az „INFONIA” /Információs Társadalomért,
Információs Kultúráért/ Alapítvány

Szerkesztőbizottság: Nyíri Kristóf – elnök
Kolin Péter
Lajtha György
Székely Iván
Z. Karvalics László

A szám megjelenését a NKA és az NKÖM támogatta:

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Szerkesztőség: 1111 Budapest Műegyetem rkp. 9. R. ép.
Tel.: 463 2526 Fax: 463 2547
e-mail: infvarsolyoirat@infonia.hu

Megrendelés átutalással: ERSTE BANK Hungary Rt
1160006-00000000-0230706.

/Kérjük, a befizetési csekkre írják rá: Információs Társadalom/

Nyomtatás, kötés: Print City Kiadó és Nyomda Kft.

ISSN 1587-8694

BEKÖSZÖNTŐ

Z. Karvalics László

A társadalomtudomány Internet-percepciója és recepciója

5

Dányi Endre, Dessewffy Tibor, Galács Anna, Ságvári Bence
Információs társadalom, Internet, szociológia

A szociológia hagyományos eszköztára csak nehézkesen tudott lépést tartani az információs társadalom jelenségeivel, s ezért részben elvesztette korábbi domináns szerepét a társadalmi változásokat leíró és magyarázó tudományok között. Ez a tanulmány összefoglalja az ebben a témakörben elért fontosabb elméleti eredményeket, amelyek újszerűségük folytán képesek voltak „vérátömlesztést” adni a szociológiának. Az 1990-es évek közepétől az Internet társadalmi hatásait vizsgáló kutatások elsősorban a digitális megosztottság, a társadalmi elszigetelődés, a hatékonyság és az ellenőrzés kérdéseivel, valamint a világháló használatának politikai és kulturális vetületeivel foglalkoztak. A tanulmány kitér az Internet mint kutatási infrastruktúra módszertani kérdéseire is. A szerzők röviden bemutatják a hálózati kultúra elemzésének szerepét a társadalompolitikai célok megvalósításában.

7

Bódi Zoltán

A szóbeliség kifejeződése az internetes kommunikációban

Az Interneten megjelenő szövegek – az írásbeliség megjelenése óta fennálló természetes igények kielégítésére törekedve – egyre inkább multimediális jelleget öltenek. A vizuális elemek is alkalmazható hiperlinkek segítségével a multimediális kommunikátumok egységes szerkezetbe tagolódnak a világhálón. Mindez a Gutenberg-galaxist felváltó poszt-literalitás jelenségeként értékelhető. Az Interneten folyó kommunikáció gyorsaságával, szerkesztetlen párbeszédstruktúrájával és sajátosan alkalmazott szimbólumaival a spontán szóbeli diskurzushoz közelít. Ez utóbbiakat a tanulmány szerzője *online* kérdőíves módszerrel vizsgálta a hazai felhasználók körében, s az eredmények alapján részletesen elemzi az úgynevezett mosolykódok különféle alkalmazási módjait.

26

Z. Karvalics László

Internet és történettudomány: kihívás, tématerkép, előtörténet

Az Internet és a történelem kapcsolatának feltárása önálló, összetett és komoly kihívást jelentő kutatási terepet kínál. Az elemzés nem szűkíthető le az Internet történetére: a hálózatot a történeti kutatások új szakmai infrastruktúrájaként és a történeti tudás terjesztésének új felületeként is vizsgálni kell. A digitális hálózati kultúra meghatározó erejű hatást gyakorol a történettudományra és a történeti tudatra. A tanulmány – illusztrációként az Internet történetéhez – kimutatja, hogy azt nemcsak a huszadik század hatvanas éveinek közepéig kell visszavezetnünk, és a hálózati kommunikáció „virágkorát” sem csupán a kilencvenes évek derekától számíthatjuk. A kezdetek fellelhetők már a telegráf hálózatokban, a rádióamatőr mozgalomban, majd a hetvenes évek során egyes országokban kiépített nemzeti információs infrastruktúrákban, illetve a hálózati elv gondolkodástörténeti úttörőinek munkásságában. Mindezek mögött felsejlik a teljes kommunikáció- és könyvtártörténet.

39

Nagy Dorottya

Az Internet és a jog

Az Internettel kapcsolatban felmerülő jogi kérdéseket érzékenyen és öncélú szigor nélkül kell kezelni, szem előtt tartva, hogy a hálózati társadalom morálja és normái nem teljesen egyeznek meg a jogalkotó, illetve a jogalkalmazó elképzeléseivel. Jogszabályok csakis ott kellene, ahol a felhasználók, illetve a tartalomszolgáltatók önszabályozása és a *netikett* már nem elegendő. Az Internet jogi szempontból fontos tulajdonságai a *nyitottság*, a *decentralizáltság*, a *globalitás*, az *anonimitás*, valamint az *ellenőrzés hiánya* és a folyamatos *technikai fejlődés*. Az Internet jogi szabályozása sok akadályba ütközik a „hálózati társadalom” határozott ellenállása miatt is. Az Internet és a jog fő kapcsolódási területeit a szerző a következőkben látja: a szellemi alkotások és a magán-szféra védelme, a szólásszabadság és a kérértlen reklám ellentmondásai, az e-gazdasággal összefüggő és egyéb számítógépes bűncselekmények.

58

Kiss Balázs

Az Internet politikatudományi diskurzusai

A szerző röviden összefoglalja, hogy a politikatudomány hogyan próbál megfelelni az Internet gyors elterjedésének tényének. A kérdést elméletileg és az intézményrendszer szempontjából is vizsgálja, mivel a szaktudomány tárgyához az adott esetben nemcsak a témára vonatkozó gondolatok, hanem az érintett intézmények is hozzátartoznak. Kiss Balázs itt közölt tanulmányában csupán arra szorítkozik, hogy a szakirodalom alapján bemutasson néhány olyan, az Internettel kapcsolatban végzett tudományos vizsgálatot, amelyek a politikatudomány terepéhez sorolhatók.

69

Kiss Aranka

Kommunikációtudomány és Internet

Internet-kommunikáció

Az információs társadalom kommunikációelméleti kérdéseinek vizsgálata a társadalomtudományok egyik prioritást élvező kutatási iránya lett. Az Internet olyan sokoldalú tömegkommunikációs médium, amely a kommunikáció sok különböző formáját teszi lehetővé. Az Interneten folyó különböző kommunikáció típusain belül azonban sem a „tömeg” nagysága, sem a kommunikáció jellege nem határozható meg minden szempontból pontosan. A szerző rövid áttekintést ad arról, hogy a tömegkommunikáció-kutatás terén korábban kidolgozott elméletek és módszerek mennyiben alkalmazhatók az új médiumokra. A téma legfontosabb elméleti diskurzusainak bemutatásával arra keresi a választ, hogy a kommunikációkutatóknak miért kell tanulmányozniuk az Internetet.

97

Rab Árpád Szörényi

Néprajz az információs társadalomban

A tanulmány a néprajz és az antropológia szerepét vizsgálja az információs társadalomban. A néprajz több száz éves tapasztalatával és kiforrott fogalomkészletével, a kulturális antropológia pedig korszerű módszertanával, rugalmasságával és holisztikus szemléletével járulhat hozzá az információs társadalom kutatásához. A szerző három fő témahalmazzal foglalkozik: a kulturális örökség digitalizálásával, a néprajz és az Internet kontextusában a folklórisztika tárgykörébe utalható „forró pontokkal”, valamint azzal a szereppel, amit az információs írástudás terjedése a magyar népesség körében végzett átfogó jellegű néprajzi és antropológiai kutatások terén betölthet.

109

Ritter Andrea, Fábián Zsolt, Pillók Péter, Hoyer Mária

Felmérés a magyarországi Internet-használatról:

betegség vagy korosztályra jellemző tünet?

Az Internet-függőség helyzetének megítélése két kutatás tükrében

A szerzők az Internet-függőség helyzetét elemzik két hazai vizsgálat alapján. Az eredményeket elméleti síkon értelmezik és ajánlásokat fogalmaznak meg nemcsak a kóros esetek kezelésére, hanem az átlagos Internet-használók, elsősorban a fiatal generáció tagjai és környezetük számára is. Megállapítják, hogy „Internet-függőség” helyett legfeljebb csekély gyakorisággal előforduló „kóros Internet-használatról” beszélhetünk, ami nem különálló nozológiai egység, hanem egy pszichés problémahalmaz tünete, és a személyiség új típusú integrációjának lehetőségét is magában hordja. Ajánlásaik szerint a károsodottak megsegítésére virtuális klinikákat, szabadon elérhető mentálhigiénés „webkikötőket” kell létesíteni.

121

LAPTÁRS-AJÁNLÓ

137

KONFERENCIAFIGYELŐ

143

Beköszöntő

A társadalomtudomány Internet-percepciója és recepciója

Az Internet-tudomány az elmúlt években végigment a diszciplínává válás útján. Létrejött mintegy félszáz, lektorált szakfolyóirata, amelyek közül a legjelentősebbek bebizonyították, hogy ma már nemigen van modern társadalomtudományi ütközet digitális segédcsapatok nélkül. A *New Media and Society*, a *Convergence*, a *Cyber-Geography Research Bulletin*, az *Information, Communication & Society* és a *Terminal* mellett a kizárólag Weben létező *First Monday*, *C-theory*, *Netfuture* vagy *TechKnowLogia* a legmagasabb tudományos standardok alapján működik. A referencialáncba szerveződő Internet-szakirodalom mára mintegy félezer kötetet jelent, kb. két tucat „klasszikus” és 50-60 szignifikáns munkával. Gombamód szaporodik a szakosított kutatóintézeti hálózat, a világon kb. félszáz frissen létrehozott intézettel, évi kb. 400 jelesebb, Internet-vonatkozású konferenciával. Megalakult és négy alkalommal rendezett rangos világkonferenciát az Internet-kutatók nemzetközi szervezete, az *AoIR* (Association of Internet Researchers), és rajta kívül számos, kutatási feladatokat ellátó szakmai tömörülés jött létre. A www.netzwissenschaft.de oldalain mindent megtalálunk, ami az Internet-tudományhoz kötődhet: 14 ezernél több, kategorizált link Internet-kutatással foglalkozó szakemberekről, kutatóintézetekről, kutatási projektekről, periodikákról, konferenciákról, könyvekről, esszékről.

Az Internet-tudomány zömét a hagyományos társadalomtudományok forrásvidékei felől érkező, maguknak kutatási területeket már kifejezetten és egyre inkább csak az Internettel kapcsolatban definiáló szerzők „termelik”. Annál érdekesebb megvizsgálni, hogy vajon ebben kimerül-e a „mainstream” társadalomtudomány percepciója és recepciója – másképp: éri-e újfajta, minőségileg más kihívás az egyes diszciplínákat, mint hogy megoldásaik, szemléletük és apparátusuk Internet-specifikus kutatásokba „vándorol át”?

Amikor a társadalomelmélet nagy rendszeralkotói elkezdtek társadalommodelleket építeni, jellemzően alrendszerre tagolt óriásmátrixok formájában, a média már akkor is kakuktkojás volt: önálló kategória-e, vagy mindegyik alrendszernek fontos modulja? Nagy kérdés, hogy az Internet, ez az integráló erejű „szupermédia” vajon ezeket a dilemmákat aktualizálja-e, vagy a váltás paradigmaticusabb ennél? A „hálózat” köré konvergáló tudások vajon új metszés- és vonzásponttá teszik-e az Internet-jelenséget? Bizonyára nem véletlen, hogy Manuel Castells a „hálózatosodás” fogalma köré épített nagy társadalomelméleti trilógiája (*The Information Age I-III.*) után egy „szellősebb” könyvecskében (*The Internet Galaxy*) éppen a világháló kér-

déseit járja körül? Mi az üzenete annak, hogy formálódik a hálózatok átfogó, a társadalom- és természettudományokat is egyesítő tudománya, a science of network (élén a magyar származású Barabási Albert-Lászlóval)?

Egyelőre még az útkeresés és a kérdések megfogalmazása zajlik. Mostani tematikus válogatásunkban a szociológia, a nyelvészet, a történettudomány, a jogtudomány, a politológia, a kommunikációelmélet, a néprajz és a pszichológia képviselői tesznek kísérletet arra, hogy ösvényeket és válaszokat találjanak.

Z. Karvalics László

A tanulmányok az NKFP „Internet és társadalom” c. programjának részeként születtek meg.